

Jerzy Treder

Ò kaszëbiznie tłómaczeniô "Triptikù Rzimsczégo"

Acta Cassubiana 9, 33-37

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Treder

Ò kaszëbiznie tlómaczeniô *Triptikù Rzimszczégò*¹

Triptik Rzimszci jakno papieszi lëteracczi dokôz pòstrzédno pòkôzywò, jaczima drogama wanozi Słowò: Nòprzód biblijny malënk przez słowò zadzëwòwòł artistã malownika Michała Janiòła, chtëren nen biblijny malënk w słowie òsoblëwie przemienił w snôzi i farwny malënk w Sykstińszci Kaplëcë. Znów pòtemù Jan Paweł II jakno artista słowa, pòëta, ale równak jakno Zastãpnik na zemi Christusa, zadzëwòwóny nym malënkã – co dopiërze òdnowionym – Michała Janiòła zôs òddòwò gò słowã, ale terôzka pòspòłu z nym Słowã wëchòdającym z Biblii parłãczy sã całë doswiòdczenië lëdzczégò òrtu przez ne ùszlë dwa tësãce lat òd narodzeniégò Sëna i Jegò Òfiarë za nas, a wic òd zjiscieniégò sã Słowa. Dzël *Triptikù* pòd titulã *Meditacëje nad „Knëgã Rodzaju” na progù Sykstińszci Kaplëcë* stoi pòstrzòdkù całégò dokôzu; przed nim je dzël *Strëga*, a pò nim *Góra w krajnie Moria*.

W zmianach spòsobù – i jãzëka, jak: słowò, malënk, rzezba, mùzëka itp. – òpòwiòdaniò Biblii nòwòzniészë je, że Słowò z Biblii w jednoce z malënkã Michała Janiòła czësto jinaczi, dzysdniowò przeził bëlno znóny i nama blisczi człowiek (przez mòlé *c*), ale téz przedstòwca całégò lëdztwa, to je jakno Człowiek (przez wiòldzë *C*). Człowiek – jeden i drëdzi – mò swój jãzëk: jazëk mòlą lëtrã abò wiòlgã. Dzysò përnã mùszimë pòkòrbic ò tëch jãzëkach: przédno ò kaszëbsczim, zdrzãcë równak na wszeden jãzëk jakno na òglowé nòrzãdzë dogadiwaniò sã lëdzczégò òrtu, rozjinaczone òd czãdu biblijny Wieżë Babel, ale na nowò, chòcò jinak zrzeszone òd czãdu gòdaniò apòsztolów wiele jãzëkama pò zeslanim Dëcha Swiãtégò.

Z. Jankòwsczi przë tlómaczenim *Triptikù* mùszòł sã baro zmagac z nëma jãzëkama, zëbë prawie w kaszëbsczim pòwiedzec to samò co w pòlsczim,

¹ Tekst przedstawiony na promocji (29 XII 2004, MPiMK-P, Wejherowo) *Triptikù Rzimszczégò* Jana Pawła II, skaszëbionymprzez Zbigniewa M. Jankowszczégò, Pelplin 2004.

i zebë w jednym i w drëdzim bëło to samò: pòchwòtno (jasno) i snòzò (piãkno). Przë dzysdniowim stãpniu rozwiju lëteracczi kaszëbiznë nie bëło to tak prosté. Nòlezało tej miec wiele òdwódzi, cobë sã brac za tlòmacczenié tegò dokòzu, chòcò pò trzech ju próbach tlòmacczeniò na kaszëbsczi *Swiãtëch Pismionów*, tj. Biblii, nie wëdówò sã to jaż tak dzywné.

Wëmòwa (fònetika) przelòżënkù je – jak wëchòdò z pisënkù – òglowò, standarizowónò, ale w czëtanim – tuwò czë dzejindze – gwësno nòwicy wińdze barzi na niestandarizowónò, tj. zanòlégajãcò od domòcy kaszëbiznë czëtajãcégò: jinaczi bãdze czëtòł Jankòwsczi, jinaczi np. jò. Nadcziđnac mòże, że tlòmaccz, jidãcë za słowarzã Trepczika, ùziwò m.jin. wëmòwë *tërwac* ‘dërowac’, jak téż òddowò përnã archajiznë òrtu *mòlczec* czë *darga*.

Fleksjò wërazów téż je dosc tëlé standarizowónò, co widzëc np. pò lëteracczim òrce miòn *meditacëjò*, *wizëjò* czë deklinacji miòn òrtu *widzenim*, *żdanim*, ale równak *widzeniò*, nié: *widzeniégò* (nordowé). Ùziwò téż dlëższich zamiòn òrtu *swòjégò*, *twòjégò*, czëj w pòlsczim mómë *swego*, *twego*, ale sã téż strëdnokaszëbsczë skróconé òrtu *dlòcze*, *dlòte* w mòł pòlsczych *dlaczego*, *dlatego*. Mò téż rozkòzowny òrt z kùnòszkã -ë, np. *zezwołë*, ale i *ròb* (nié: *robi*); stòri czas ùszli òrtu *czëtòł jem*, *zatacëła jes*, a w wielny lëczbie ùziwò *ùsòdzalë* òkrom *òprzestòwelë*.

Szerok òtemklò przed tlòmacczã stòjała **syntaksa**, tj. bùdacjò zdaniów, ale w ni je òn baro zgòdny z pòlsczim tekstã, chòc czasã wstòwiò jiné wiãzniczi, np. *co* procëm pòl. *który*; *czëj* za pòl. *gdy*. M.jin. dobiérò mionoczasniczi na -*acë*, np. „Dzëwùjãcë sã, wcyg sã ùkòzywòł/ z ny dënëdżi, chtërna gò niosła, /jakbë gòdajãcë wszëtczëmù wkòł:/ zascygnij sã! – mòsz we mie stanié”.

Nòwicy wòlnotë tlòmaccz miòł w **słowiznie**, ale w tim przelòżënk bëł nòbarzi drãgã robòtã, m.jin. z leżnotë wielenë w *Triptikù* abstrakcyjnych słów. Ògrãnczenié sã do słowiznë znóny le kaszëbsczim dialektóm mògłobë nie sygnãc dlò òpòwiedzeniò òbserwacji, òbrazów, a òsoblëwò biblijnych mësli abò tlòmacczenié ni miałobë ny malënkòwi i dotëkòwi prziròdë, jakã mò dokòz Michała Janiòła.

W przëròwnanim z pòlskã edicjã *Triptikù*..., a gwësno tak biwò téż w jinojãzëcznych, rôz pòtrzëbòwóné w jaczims mòłu słowò pòwtòrzò sã w jinëch mòłach i jistnych sparlãczeniach, np. wcyg ùziwò *Wiednowé Słowò* za pòl. *Przedwieczne/ Odwieczne Słowò* – czë pòwtòrzò sã (na zòczãtkù dzëlu 1. i 2.) cytat: „Roztoka lasu schòdòł/ w chiżë gòrszczich strëgów...” Takò metoda je wòznò dlò jednacžégò rozmieniò szëkù nëch mòłów i wikszì całoscë dokòzu. Jinaczi biwò le wëjimkã, np. za bliskòznaczącé słowa pòl. *potok*, *strumień* – je le kasz. *strëga*; za pòl. *ròżny* i *inny* – je blòs kasz. *jinszi*; za pòl. *razem*, *wraz* – le kasz. *wespòł*. Nadcziđnac tu jész mòże ò dobiëranim na zmianã kasz. *gadac* i *mówic* za pòl. *mówic* czë kasz. *wãdrowac* i *wanożëc* za pòl. *wëdrowac*.

Jankòwsczi dëcht niepòtrzëbno zarzëkò sã, czëj gò pitajã ò jãzëk tlòmacczeniò, że nie je ùczalim i lingwistã, zebë ò tim rozprawiã czë téż sòm decy-

dowac. To doch wiedno prawie ny piszący, a wic pisarze, gazétnicë, tlómacze itp. i tak nôwicy mają w tim czerënkù do zrobieniô, chòcò mało czej są doch pòspòtu ùczalima lingwistama. Sygnie tuwò przëbòczëc le nôzwëska Derdowsczégò, Majkòwsczégò, Gòlãbka czë Walkùsza. Normalno to doch sprawa, że piszący mają nôwiksi cësk na sztòlt lëteracczégò jãzëka.

W swòjim przelòżënkù Jankòwsczi czerëje sã, jak przënòlégò, wskòzama słowarzów, przédno Trepczika. Wiele mómë tegò przëmiarów: *celt* za pòl. *namiot*; *kòrba* za pòl. *rozmowa* (przër. *kòrba* ‘gawëdziarz’ (Këpa Żarnowiecka) i ale *kòrbac* ‘bajać’ Sëchta); *mamczëzna* za pòl. *macierzyństwo* (przër. *mëmczëzna* Trepczik, a ‘spadek po matce’ Sëchta); *pòwid* za pòl. *odblask*; *roztoka* (lasu) za pòl. *zatoka*; *starowno* za pòl. *starannie*; *szlachòwnota* za *podobieństwo* (òd *szlachòwac* ‘być podobnym’). Niejedno słowò zapisòł téz Sëchta, np. *przëkã* za pòl. *wbrew*; *przëkòwac* za *przeczyć*; *sómny* za *samotny* (arch. nordowé, Sëchta).

Nieròzka równak Jankòwsczi jidze, bò tak mùszòł, barzi gwòsnym szlachã, np. *mò czëniacé* (Słowò) za pòl. *stworcze*; *fulnota* za pòl. *pełnia* (przër. *fulnosc* Trepczik, òd *ful*); *òsék* za pòl. *ostęp*; *chiżò* za pòl. *rytm*, jak téz *chiżno* za *rytmicznie*; *stanié* za *przystań* (przër. *stana* Trepczik); *spòdanié* – nié: *kaskada* czë *spòdowina wòdë*, jak je ù Trepczika – za pòl. *kaskada*, a żlë to ju rozwiãzòł tak, tej zarò nizi za pòl. *spada* (potok) dówò kasz. *nëkò* (strëga). Mò téz w tlómaczenim swòjsczë idiomë, jak *miec szëk* za pòl. *mieć sens* – czë *òbzerac sã do tëlù* ‘wspominac, żalowac dównotã’.

Swòji gwòсны **neòlogiznë** Jankòwsczi prawie ni mò, ale bierze takã ze słowarzów, co je normalné i miałòbë bëc prosté. Tak równak nie je, bò te słowa ze słowarzów nie są szerzi lëdzóm znóné, nie są jesz bëlno wëuczóné, np. w szkòle. Nòwicy taczich nowëch słów wzał òn ze słowarza Trepczika, np. *bëtnik* za pòl. *uczestnik*; *jistnota* za pòl. *istota* (ludzka), *òbroda* za pòl. *urodzaj*, *òtroctwò* za pòl. *potomstwo*, *prziñdnota* za pòl. *przyszłość*, *smãtwa* za pòl. *smutek*; *swiãdã* – za pòl. *świadomość*, *szuñc* (òfiarny) – za pòl. *stos* (ofiarny); *wdarzac so* – za pòl. *pamiętać*. Àutorã przëdòwnika *wiednowé* (le razã z wërazã *Słowò*) za pòl. *Przedwieczne* (*Słowo*) – je ks. prof. J. Walkùsz; pòchòdò òno òd *wiedno* ‘stale, wcyg’ wedle mòdła np. *bùtnowi* òd *bùtno*.

Niejeden Kaszëba za kùnsztowné słowa wëznie stòré kaszëbsczë wërazë, ale znóné w miészim òkòlim, jak np. *żoch*, ryb. ‘prąd, nurt wody, spowodowany przez odbijające się od brzegu fale’ (Przymorze) Sëchta; procëm pòl. *prąd* (wody) mò òn përnã wãższë i specjalné (rëbacczë) znaczenié. Jistno mòglbë rzec ò kasz. *zòtor* ‘glãbòczy mòl w wòdze’, w *Triptikù*: *lëdzczì zòtor* za pòl. *ludzka głëbia*.

Pòlsczë słowò *niewysłowiona* (przëstrzëń) Kaszëbi lótwie przelòżã na *niewëpòwiedzòno*, ale czej ùczëją czë przëczëtają pòl. *przëstrzëń*, tej jak na to rzekã pò swòjémù? Czë np. *dólò* ‘dal, odległość’, czë mòże dobrì bëlbë: „neologizm, jeszcze rzadki” *dalecznosc* (Sëchta) – w tim samim znaczenim?

W słowarzu Trepczika są na to wërazë: *rum*, *rëmiô*, *rëmnota*, *dôlëzna* i *òbmiescé*; tlómacz wzał słowò *dôlëzna*; òno móże sã przë slëchanim milëc z *dolëna*...

W ny neòlogiznie nôwicy je kaszëbszczich wërazów w nowim znaczenim. Pòlskò wierzta „W Nim żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” pò kaszëbskù brzëmi: „W nim żëjemë, chwiądómë sã i jesmë”. Wszëtkò gwësno bëlno rozmiëjemë, ale mózëmë zapëtac, czë je dobrze za pòl. *poruszać się* rzecz pò kasz. *chwiądac sã*, co tim barzi nas zaczekawi, czej sã dowiémë i w słowarzach przëczëtómë, że *chwiądac sã* znaczy: ‘drapac sã, wiercëc sã’ (Sëchta); w nym szerszim znaczenim tegò słowa ùził ju Trepczik. No samò rzecz bë mógł ò słowie *nikwa* – pò pòl. ‘nicość’ (ù Trepczika), czej w dialektach *nikwa* ‘nen, co sã küstrzi’, ‘niedbali gbür’ (Przyjez. Raduńskie) Sëchta. Czasã chòdzëc le móże ò „oderwanié” jaczégòs zdatnégo słowa òd jegò lëdowégò grëntu, jak ùżëté tu w môl pòl. *zdumienie* kasz. *zadzëwòwanié*, chtërno parlãczëło sã colemało z czarzenim i z ùrzekã.

Do grãdëch môlów tlómaczeniô *Triptikù* slëchało pòl. *Księga Rodzaju*: Czë np. dawac, jak je, „*Knëga Rodzaju*”, chòcò ni ma w kaszëbiznie słowa *rodzój*, a wic móże lepi bëlobë „*Knëga Órtu*” (przër. kasz. *ört* ‘gatunek, odmiana’) czë téz – co bë gwësno nôbarzi pasowało – „*Knëga Lëdztwa*”, a przër. łac. *Genesis* ‘stworzenié, pòchòdzënk’? Czile razy bëł mùsz tlómaczëc pòl. *niewidzialny* na kasz. *nie (je) do widzeniô* (np. *próg*, *spòsób*, *zòczatk*), a jegò antonim pòl. *widzialny* (np. *bycie*) na kasz. *je do widzeniô*. Nie je tu mòžno ùżëc kasz. *widzali*, bò jemù òdpòwiôdò pòl. *okazały*, np. *widzali dokòz*.

W niejednym môlu tlómaczeniô Jankòwsczi òstawił **pòżëczné** pòlsczé słowò, np. *Stwórca*, znóné Kaszëbóm z kòscola; jakòs nie pasowòł tu kasz. *dokòzca*, *ùsòdzca*. Przejął téz tlómacz np. pòl. słowò *żertwa* ‘żëwò jistnota abò rzecz sklòdónò jakno darënk na tczã bógów (colemało pòlony)’, a wic nie jidze tu prosto ò *dór*, *òfiarã*, *òfiarënk*, *skackã* itp., co wszëtkò mô w swòjim słowarzu Trepczik.

Całé kaszëbsczé tlómaczenié *Triptikù* *rzimsczégò* scygò na se bòczënk – jak téz pòlsczy tekst – **pòczestnym** ùsòdzënkã (stilã), co nade wszëtkò zanòlégò òd dobiéróny słowiznë czë chòc le òd sztòltu wërazów, téz letkò archajicznëch, np. wiedno zamiona *naji*, *naju*, *nen* (nié: nasz, nas, ten) i np. *sómny* ‘samotny’, jak i miona, np. *chizò*, *òsék*, *roztoka*...

Móm nôdzejã, że dało mie sã chòcò le përzna pòkazac drãgòtã robòtë tlómacza *Triptikù*, chtëren w swòji ùdbie tlómaczeniô szukòł jak nôlepsi drodzi i spòsobów, zwëskujacë m.jin. ùróbk przëdników, nôwicy J. Trepczika. Przëniosło to w całoscë ùdali dokòz, chtëren lótwie rozmiëjemë i gò téz glãbòk przeziwómë, a przë tim wëdòwò sã òn nama w kaszëbszczim sztòlce téz snòzi i widzali. Przë leżnoce rozklòdaniô tuwò negò przëłożënkù pòznòwómë spòsobë rozwiju lëteracczi kaszëbiznë, w czim tlómaczeniô z jinëch jãzëków, téz z pòlsczégò, mógå baro wiele pòmòc m.jin. dlò pòznòwaniô kaszëbiznë,

ale téz dlô pòznaniô Biblii, malënkù Michała Janiôła, Watikanu, pòntëfikatu Jana Pawła II itd. – szkòlowô młodzëzna bądze czëtała i rozklôdała kaszëbsczi tlómaczënk *Triptikù rzimsczégò*.

Tlómaczeniów z jinëch jãzëków na kaszëbsczi mómë baro mało. Nadczi dnã tej na kùncu, że Z. Jankòwsczi przëlóžil w tim rokù z anielsczégò dialodzi filmù *Jezës* (2004), chtëren ju mózëmë òbzerac. Wczasni tlómaczil na kaszëbsczi bajczi dlô dzòtków, napisóné pò pòlsku przez ks. prałata S. Bogdanowicza. Znajã téz jegò tołmaczenié *Òdë do redotë*, himnu Ünii Èuropejsczi. Mie sã wëdówò, że sã to téz bëlné tlómaczeniowé dokòzë.